

vom unuku istoga imena. Osim toga, autor se dotakao i izrade te pregače iznijevši mišljenje da je to proizvod anžuvinske dvorske radionice u Ugarskoj. U prilog toj tezi daje primjere mitre zagrebačkog biskupa, koja je po njemu izrađena u toj istoj radionici istom tehnikom, a nudi i primjer mitre iz Amalfija, vrlo slične zagrebačkoj mitri. Konačno, u radu se tvrdi da su te dvije radionice bile u kontaktu jer su obje funkcionirale pod Anžuvincima.

Domagoj Maslač

Dubravka Zima, *Djevojka u gradu: djevojaštvo u 19. stoljeću*. Zagreb: Ljevak, 2022., 303 str.

Istražujući povijest djevojaštva kao društvenog fenomena u hrvatskom kontekstu, izv. prof. dr. sc. Dubravka Zima objavila je u rujnu 2022. godine knjigu *Djevojka u gradu: Djevojaštvo u 19. stoljeću*. Ističući osobne priče te uzimajući u obzir različita iskustva i životne okolnosti, u knjizi nastoji rekonstruirati gradsku svakodnevicu djevojaka u drugoj polovici 19. stoljeća, zajedno s njihovim ulogama, očekivanjima, obrazovanjem i izazovima s kojima su se suočavale. Gradskom djevojaštvu pristupa iz pozicije povijesti mladenaštva, tragajući za imagološkim strukturama o djevojkama te za materijalnim, historiografski provjerljivim tragovima njihova života. U tom procesu oslanja se na dostupne dnevničke, memoarske, epistolografske i ostale osobne zapise djevojaka te na arhivsku građu i druge povijesne izvore, nadopunjujući ih postojećim historiografskim uvidima i interpretacijama. Omogućivši bolje razumijevanje njihovih života i perspektiva, kao reprezentativne figure gradskog odnosno građanskog djevojaštva, odabrala je Dragojlu Jarnević, Ivanu Mažuranić i Vilmu Miskolczy udanu Vukelić koje su ne samo proživjele djevojaštvo do kraja 19. stoljeća u gradskim sredinama, već su o tom iskustvu ostavile i pisane tragove.

Autorica knjigu posvećuje djevojkama iz svoje obitelji, čija su djevojaštva oblikovala njezinu percepciju ovog društvenog fenomena, a recenzenti su joj dr. sc. Marijana Hameršak i dr. sc. Dinko Župan. Knjiga je podijeljena na dvije cjeline. U prvoj cjelini, nazvanoj *Djevojka u gradu: opis, regulacija, imagologija*, obrađuje se općeniti kontekst djevojaštva kroz pravne aspekte, pedagoška tumačenja i imagološke paradigme. Cjelinu čine poglavlja: *Pravna kodifikacija djevojaštva, Pedagoška i (pseudo)pedagoška imagologija građanskog djevojaštva, Normiranje i regulacija građanskog djevojaštva: savjetnici, bontoni, primjeri i ideali ili Kako da djevojka omili Bogu i ljudem, Figura djevojke u fikcionalnim i nefikcionalnim književnim tekstovima do kraja 19. stoljeća, Djevojka u kanonskoj hrvatskoj književnosti te Dječja i adolescentska proza za djevojke do kraja 19. stoljeća*.

Druga cjelina, nazvana *Djevojka u gradu: življena djevojaštva*, promatra djevojaštvo u kontekstu tijela, prostora, društvenosti i kulturnih praksi te čuvstvenih parametara. Drugi dio knjige posvećen je formativnim godinama Jarnević, Brlić Mažuranić i Vukelić. Cjelinu čine poglavlja: *Djevojke i tijelo: aspekti tjelesnosti kao historiografska tema, Djevojka i prostor, Obrazovanje gradske djevojke, Djevojka u društvu: društvenost i kulturne prakse te Djevojačka afektivnost: ljubav i zaljubljenost*. Knjiga završava opsežnim popisom literature, popisom književnih djela, kazalom imena te bilješkom o autorici.

Nakon *Predgovora* u kojem je sažela motivaciju, rad i zahvale, Zima u *Uvodu* definira predmet istraživanja, apostrofirajući da djevojka čija ju „povijest zanima živi u drugoj polovici 19. stoljeća u gradskim sredinama, ima između 14 i 24 godine i nije u braku“. Ističe da je građansko društvo postupno počelo prepoznavati adolescenciju kao zasebnu društvenu skupinu te da su se pojavili pomaci u obrazovanju, zakonodavstvu i javnom zdravstvu koji su utjecali na živote djevojaka. Također, daje pregled historiografije djevojaštva u svjetskom i hrvatskom kontekstu te primjećuje nedostatak istraživanja o djevojaštvu u hrvatskoj humanistici.

U prvom dijelu knjige ističe da su se djevojkama tog razdoblja bavili pedagozi, psiholozi, učitelji, autori priručnika, školske vlasti i javnost, kao i zakonodavstvo. Kako bi ilustrirala stavove društva prema ulozi djevojke, autorica predstavlja diskurs koji je okruživao djevojke kroz normativne priručnike, književna djela, časopise i pravne norme. Primjećuje da se javni diskurs fokusira na situiranu građansku djevojku srednje klase, dok se radničko i nepriviligirano djevojaštvo smatra rubnim i nenormativnim. U nastavku se ukratko osvrće na pravnu regulaciju djevojaštva, pri čemu spominje *Opći austrijski građanski zakonik* iz 1811. godine koji je priznavao pravnu punopravnost ženama starijim od 24 godine. Pojašnjava da se i u pedagoškom diskursu razvijaju imagološke i ideološke strukture koje reguliraju ženske živote. Posebno se ističe koncept *naravne odredbe*, koji predstavlja ideološku figuru koja regulira ženske i djevojačke živote te središnju polugu ideološke reprodukcije građanskog društva 19. stoljeća. Uz *naravnu odredbu*, koja je najpotentniji imagem, autorica spominje i druge imagološke koncepte i image koji su se razvijali unutar pedagoških i pseudopsiholoških diskursa tog vremena. Jedan od njih odnosi se na opasnosti koje čitanje nosi za djevojke te opozicija između čuvstva i razuma.

Autorica se posebice osvrće na publicistiku kasnog 19. stoljeće koja „predstavlja“ katalog poželjnih osobina i ponašanja građanske djevojke. Naime, autori različitih priručnika, savjetnika ili novinskih priloga često se obraćaju izravno djevojkama, definirajući pritom koje su osobine, vrijednosti i ideološki okviri poželjni što omogućava stvaranje strukturiranog imagološkog kataloga percepcije građanskog djevojaštva u 19. stoljeću. U tom kontekstu, djevojkama su nametnute društvene episteme kao što su poznavanje i prihvaćanje vlastitog mjesta, poslušnost i slijepo povjerenje u autoritet. Te se kvalitete nadopunjuju s kršćanskom pobožnošću, pristojnošću i bezuvjetnim poštovanjem prema starijima. Sve ove imagološke strukture i ideološke predodžbe o djevojaštvu odražavaju normiranje i regulaciju djevojaštva u pedagoškim, društvenim i upućivačkim diskursima tog vremena. U tumačenju načina na koje je djevojaštvo predstavljeno u književnosti i drugim javnim diskursima tijekom 19. stoljeća, Zima prepoznaje niz predodžbi i diskurzivnih aduta koji su oblikovali predstavljanje djevojaštva u 19. stoljeću u hrvatskoj književnosti i drugim javnim diskursima. Ovi faktori uključuju upotrebu imagama pupoljka, ulogu djevojačkih likova u književnosti, djevojku-učiteljicu kao posebnu književnu figuru te razlike u predstavljanju djevojaka u dječjoj i adolescentskoj prozi koje detaljno razrađuje, citirajući odlomke djela na koje se poziva.

U drugoj cjelini *Djevojka u gradu: življena djevojaštva*, Zima analizira pet aspekata iz svakodnevnice i kulturne povijesti djevojke u 19. stoljeću, koristeći dnevničke i memoarske zapise Jarnević, Brlić Mažuranić i Miskolczy. Prvi aspekt koji obrađuje je djevojka i tijelo. Autorica objašnjava da je imagološka prezentacija tjelesnosti građanske djevojke u priručnom diskursu bila obilježena doličnošću, umjerenošću, jednostavnošću i čednošću. Međutim, historiografija pruža drugačiju sliku koja uključuje odjevno pretjerivanje, neudobnost, neprirodne tjelesne prakse i nedostatak higijene. Na primjer, način odijevanja djevojaka bio je reguliran u kontekstu modnih trendova, a djevojke iz hrvatskih gradova nastojale su se odijevati u skladu s ukusom i profinjenošću europskih modnih središta. Također, odijevanje je bilo oblikovano pedagoškim, odgojnim, higijenskim i zdravstvenim diskursima, kao i nepisanim klasnim kodifikacijama. Pojašnjavajući sljedeći aspekt koji se odnosi na iskustvo djevojaka i prostora u 19. stoljeću, Zima citira dnevničke i memoarske zapise kako bi pojasnila da prostor i socijalni raspored utječu na iskustvo stanovanja i percepciju prostora djevojaka. One doživljavaju prostor afektivno, pri čemu vanjski prostori poput perivoja i prirode predstavljaju prostor slobode, dok javni prostor, poput gradskih ulica, trgova i promenada, podliježe normama koje reguliraju kretanje djevojaka.

Kao posebnu tematsku cjelinu autorica izdvaja obrazovanje gradske djevojke. Referira se na historiografske studije o ženskom obrazovanju i fokusira se na stručne, pseudostručne i teorijske pretpostavke djevojačkog obrazovanja. Istražuje obrazovne mogućnosti i okolnosti za gradske djevojke, pri čemu ističe primjer Ivane Mažuranić, s obzirom na činjenicu da je rođena u obitelji s dvije generacije intelektualaca, ali formalno nije završila više od obvezne četiri pučkoškolske godine, unatoč tome što je njezin otac Vladimir, u doba prije rođenja kćeri, u nekoliko javnih predavanja i člancima u Viencu zagovarao bolje i više žensko obrazovanje. Društvene i kulturne aktivnosti koje su uključivale djevojke također su istaknute kao važan aspekt. Građanske djevojke iz srednjeg i višeg društvenog sloja sudjelovale su u organiziranim plesovima, kućnim zabavama, kazališnim predstavama i operama, što je bilo jednako važno kao i za odrasle članove zajednice. Unutar tih zajedničkih društveno-kulturnih praksi, međutim, formirali su se posebni obrasci ponašanja i društvenosti te kulturnih praksi karakteristični za mlade i djevojke, poput zajedničkog muziciranja ili amaterskih predstava. Zaposlene djevojke iz radničke klase zadovoljavale su svoje društvene i kulturne potrebe unutar dostupnih mogućnosti ili im one nisu ni bile dostupne zbog vremenskih ili financijskih ograničenja.

Posljednji dio knjige posvećen je djevojačkoj afektivnosti, ljubavi i zaljubljenosti. Autorica primjećuje da djevojke iz privilegiranih klasa slijede stroge moralne kodekse koji propisuju ograničenu emocionalnu aktivnost dok istovremeno razvijaju vlastite neformalne i ponekad subverzivne načine izražavanja emocija. Djevojke iz nepriviligiranih klasa pridržavale su se običaja svojih zajednica, koji su oblikovani prema prostornim, klasnim, vjerskim i drugim uvjetima. Ipak, unutar aspekta afektivnosti i ljubavi, djevojke su uspjele zadržati određenu autonomiju unatoč nastojanjima odraslih da ih normiraju, discipliniraju i upravljaju njima. Naime, Zima zaključuje da su djevojke uspjele skrivati svoje zaljubljenosti i izražavati nenormativne emocije unatoč visokoj regulaciji i nadzoru njihovog intimnog života, što svjedoči tome da su uspjele ostvariti određenu afektivnu autonomiju u 19. stoljeću, iako ne uvijek i ne sve.

Proučavanje gradskog/građanskog djevojaštva predstavlja značajno istraživačko polje koje otkriva različite složene političke, društvene, kulturne i klasne dinamike te ideološke i imago-loške strukture. Fokusrajući se na djevojke višeg društvenog sloja, Zima istražuje njihov odgoj i obrazovanje, pripremu za brak i majčinstvo te načine suočavanja s ondašnjim ograničenjima. Paralelno, daje prostor i djevojkama nižeg sloja, što je važno jer pruža cjelovitiji uvid u živote djevojaka u 19. stoljeću. Pružajući bogatstvo informacija o društvenim normama i vrijednostima koje su oblikovale živote djevojaka, knjiga omogućuje kritičko razumijevanje poimanja djevojaštva u hrvatskom društveno-političkom kontekstu 19. stoljeća. Uključujući studente povijesti i ženskih studija, knjiga se kao vrijedan izvor preporučuje svima koji žele produbiti svoje razumijevanje povijesnih aspekata života djevojaka te sagledati složenost njihovog položaja u 19. stoljeću.

Veronika Novoselac

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 64, 2022., 395 str.

U posljednjem mjesecu 2022. godine iz tiska je izišao 64. po redu broj *Radova Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*. U ovom se broju časopisa može pronaći 11 znanstvenih radova domaćih i stranih autora. Od toga je njih devet kategoriziranih kao izvorni znanstveni i dva kategorije prethodno priopćenje. Zastupljene su raznolike teme, a redosljed radova prati kronologiju razdoblja kojim se bave od srednjeg vijeka pa sve do druge polovice 20. stoljeća.